

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.21>

АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ПЕРЕКЛАДУ ПРЕЗЕНТНИХ ФОРМ CONTINUOUS УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

ANALYSIS OF PRESENT CONTINUOUS VERB FORMS TRANSLATION MEANS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

П'ятничка Т.В.,

orcid.org/0000-0001-7597-1897

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій

Західноукраїнського національного університету

Авраменко Н.В.,

orcid.org/0000-0002-0698-8991

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій

Західноукраїнського національного університету

Дуда О.І.,

orcid.org/0000-0003-1586-8884

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій

Західноукраїнського національного університету

Стаття присвячена детальному аналізу засобів перекладу форм дієслова Present Continuous українською мовою. Дослідження доводить, що цільова мова пропонує багатий та різноманітний інструментарій, який використовується носіями для передачі значення тривалості та часу дій. Вивчивши та проаналізувавши приклади художньої літератури, автори з'ясували, що в мові перекладу зазначений вище граматичний час виражається: теперішнім часом, минулим часом доконаного і недоконаного виду, майбутнім часом доконаного і недоконаного виду, а також іменниками, прислівниками, дієприслівниками та іншими граматичними і лексичними засобами. Особливу увагу у роботі приділено нюансам перекладацьких трансформацій, а також встановлено, що іноді лексичні засоби вираження переважають над морфологічними, що зумовлено аналітичною структурою будови сучасної англійської мови. Науковий доробок доводить, що тексти оригіналу та перекладу характеризуються функціональним перерозподілом сем, а саме тривалість і час передаються не одним, а кількома засобами. Переклад присудка з англійської мови на українську включає врахування таких ознак, як стан, вид, особа, часова характеристика дії, модальність, форми множини чи однини. Вдале органічне поєднання лексичних, морфологічних, граматичних компонентів мови та способи їх організації в єдине складне синтаксичне ціле, відповідно до законів мови перекладу та мови оригіналу, забезпечують можливість реалізації тотожної семантики.

Широкий діапазон засобів перекладу Present Continuous українською мовою є, як показав аналіз, по-перше, результатом об'єктивних відмінностей функціонування презентних часів у цих двох мовах, по-друге, об'єктивною потребою вираження змісту всіма засобами української мови, по-третє, наслідком суб'єктивного тлумачення різних мовних ситуацій, а також творчим потенціалом, компетентністю та індивідуальністю перекладача.

Ключові слова: засоби перекладу, перекладацькі трансформації, функціональний перерозподіл, часова характеристика дії, семантика.

The article is devoted to the detailed consideration of means of the Present Continuous tense verb form translation into the Ukrainian language. The study proves that the latter provides a great number of ways which can be chosen to convey meaning of duration and time. As a result of the analysis of the studied material, the authors have found that in the target language this grammar tense is expressed by the present tense, past tense of perfect and imperfect forms, future tense of perfect and imperfect forms as well as nouns, adverbs etc. Particular attention has been drawn to the nuances of translation transformations of the continuous constructions. On the basis of the analysed examples of the fiction discourse it has been established that sometimes lexical means prevail over the morphological ones that is caused by the analytical structure of Modern English. It is denoted that texts of the original and translation are characterized by a functional redistribution of sems, namely, duration and time are conveyed not by one, but by several means. The paper highlights that translation of a predicate from English into Ukrainian includes the consideration of such features as state, form, person, temporal characteristic of action, modality, plural or singular forms. A successful organic combination of lexical, morphological, grammatical components of the language and methods of their organization into a single complex syntactic whole, in accordance with the laws of the target language and the original language, provide an opportunity for the implementation of identical semantics. A wide range of means of translation of Present Continuous into Ukrainian is, as the analysis showed, firstly, the result of objective differences in functioning of the present tenses in these two languages, secondly, the objective need to express the content using all means of the Ukrainian language, thirdly, a result of subjective interpretation of various language situations, as well as the creative potential, competence and individuality of a translator.

Key words: means of translation, translation transformations, functional redistribution, temporal characteristic of action, semantics.

Постановка проблеми. Складність художнього перекладу полягає в тому, що різні мови та культури презентують неповторні й унікальні способи мислення, способи відображення навколишнього світу у свідомості, а відповідно і неординарність його сприйняття. Це пояснює розуміння того, що дослівна інтерпретація неспроможна передати всю глибину й різнобарвність художнього твору, а отже зміст і нюанси семантичного наповнення. Мова художньої літератури специфічна і важко піддається системному перекладацькому трактуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній переклад є об'єктом дослідження перекладознавців чи не з самої появи перекладу як виду діяльності людини. Теоретичні та практичні засади перекладу художнього дискурсу перебувають в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед них: В. Бублик, В. Березинський, О. Галич, М. Дудченко, Ю. Жлуктенко, Р. Зорівчак, В. Комісаров, І. Корунець, В. Коптілов, З. Коцюба, О. Медвідь, М. Москаленко, Т. Онопрієнко, В. Скар, О. Скоробагатова, Є. Старинкевич, Л. Черноватий, К. Швачко, Ж. Мунен, Ю. Найда, Дж. Голмс, Я. Рецкер, Р. Якобсон та інші. Проте, окремі аспекти художнього перекладу все ще залишаються недостатньо висвітленими. Переклад, як форма креативної діяльності людини, потребує постійного удосконалення та розвитку, оскільки поєднує різні культури, мислення, світосприйняття і відмінне формування змісту думки та форми її вираження. Це пояснює той факт, що кількість наукових доробків в царині перекладознавства зростає з року в рік.

Постановка завдання. Переклад не завжди піддається чіткій регламентації, оскільки ідентичні відповідники або взагалі відсутні в цільовій мові, або не досить повно і влучно передають

здум оригіналу. У таких випадках, шукаючи шляхів компенсації можливих втрат у змісті, автори перекладів вдаються до вибору різних засобів, залежно від кожного конкретного випадку. **Завданням та метою** даної статті є простежити різноманітний інструментарій української мови, який використовується фахівцями-перекладачами для передачі семантики тривалості дії, відображеної у мовленнєвих ситуаціях художнього дискурсу.

Виклад основного матеріалу. PrC не має прямого відповідника в українській мові і вимагає творчого підходу для реалізації цієї видо-часової форми в українських перекладах. Як і для Present Simple, основним засобом перекладу PrC українською мовою є граматична форма теперішнього часу.

1. Present Continuous (PrC) – теперішній час

1. You reckon we oughta – Як ти думаєш, може, write a letter to whoever's треба написати листа leaving us these things? [6, тому, хто залишає нам ці речі [1, с. 58].

2. "You are not listening to a – Ти зовсім не слухаєш word I am saying, Jim," cried мене, Джиме! – скрик-Sibil, "and I am making the нула нараз дівчина. А я most delightful plans for сную для тебе такі захопливі плани на майбутнє your future" [9, p. 69]. [4, с. 68].

Форми PrC перекладаються українською мовою теперішнім часом, коли виражаються дії, котрі безпосередньо здійснюються, тривають у момент мовлення (*are not listening, are making*) або протягом ширшого відрізка часу (*is leaving*), що належить теперішньому.

2. PrC – майбутній час недоконаного виду

Зіставний аналіз оригінальних творів англійською мовою та їх перекладів показує, що вибір майбутнього часу недоконаного виду для перекладу PrC є переважно контекстуально зумовленим. Намагаючись зберегти дух оригіналу

і досягти комунікативної еквівалентності, перекладачі вживають у цільовій мові майбутній час недоконаного виду.

1. *I'm just trying to tell* – Ох ти вперта ж. Я тобі you the new way they're просто пояснюю, що пер- *teaching* the first grade, шокласників відтепер *stubborn* [6, p. 31]. **навчатимуть** за новим способом [1, с. 18].

2. – He won't be awake – До ранку не прокинеться. until morning. – А ти весь час *сидітимеш* – Oh. *Are you sitting up* біля нього? [1, с. 269]. with him? [6, p. 338].

Приклад 1 є цікавим і реалізацією часової семантики в тексті оригіналу, і способом її передачі українською мовою. Щоб пояснити цю трансформацію, звернемося до ширшого контексту, звідки взято приклади. З контексту першотвору зрозуміло, що брат намагається пояснити сестрі переваги нового методу навчання, який уже запроваджується у перших класах, а у найближчому майбутньому за ним працюватимуть усі учні (*It'll be in all the grades soon*). Саме цей факт і є найвагомим тут. З прагматичної точки зору, перекладач досягає найповнішого вираження семантики контексту (*вчать і навчатимуть*) використовуючи у цільовій мові майбутній час недоконаного виду разом з лексичним індикатором *відтепер*, що є водночас своєрідним рудиментом *are teaching* (за граматичним значенням) і стартовою точкою (відтепер і надалі) для майбутньої тривалої дії (за змістом).

У прикладі 2, тривалість дії та її орієнтація на майбутнє передається часовою формою PrC. Додатковий акцент на футуральність робить присудок попереднього речення *won't be awake*, а маркер *until morning* орієнтує на майбутні дії, виражені в I та II реченнях

Отже, текстам оригіналу і перекладу властивий функціональний перерозподіл сем, а саме тривалість і час передаються не одним, а кількома засобами.

3. PrC – майбутній час доконаного виду

Для реалізації семантики англійської граматичної категорії PrC українською мовою досить часто використовується майбутній час доконаного виду.

1. Dill leaned over and Діл нахилився до мене sniffed me. – Jean-Louise і понюхав. – Джін... Finch, you *are going to die* Луїзо... Фінч, ти *помреш* in three days [6, p. 52]. через три дні [1, с. 35].

2. Atticus, *are we going to win* it [6, p. 99]? – Аттікус, а ми *виграємо* цю справу [1, с. 72]?

3. *I'm trying to tell* you the Я *спробую* ознайомити facts of life [7, p. 269]. вас із деякими фактами [2, с. 306].

Приклади, наведені вище, а також інший проаналізований фактологічний матеріал, що стосується способів перекладу PrC, дають підстави констатувати наступне:

- конструкція *to be going + інфінітив* перекладається українською мовою, як правило, дієсловом майбутнього часу доконаного виду, тобто те значення, що в англійській мові розподіляється між двома компонентами (*to be going* – значення футуральності, *to die, to win* – інфінітив (померти, вигравати) – смислове значення) передається українською мовою однією видо-часовою формою (*виграємо, помреш*).

- конструкція *to be V_{ing} + інфінітив* перекладається також поєднанням дієслова майбутнього часу доконаного виду та інфінітива. Слід відзначити, що переважно це стосується сполучень, у яких в PrC вживаються слова *to try, to hope, to think*.

4. PrC – іменник

Порівняння текстів першотвору, у яких для вираження теперішності вживається PrC, з варіантами їх перекладів засвідчує, що перекладачі для передачі українською мовою змісту дії, вираженого цією часовою формою, віддають перевагу іменникам або сполученням іменників з прийменниками. Такий вибір, очевидно, зумовлений тим, що іменник як частина мови називає як конкретні предмети, так і різноманітні явища, процеси, дії.

1. In the garden scene it had У сцені в садку цей голос all the tremulous ecstasy забринів усім тим tre- that one hears just before петним екстазом, що ми dawn when nightingales чуємо в передранішнім *are singing* [9, p. 54]. *сніві* соловейка [4, с. 53]

2. When you *are hearing* а Якщо вас хапають кольки matter between party and при *вислуховуванні* одної party, if you chance to be і другої сторони, ви кри- pinched with the colic, витеся, мов шукарі, ваша you make faces like mum- терпеливість рветься mers, set up the bloody [5, с. 557]. flag against all patience [8, p. 1406].

3. You never open your lips *За роботою* ви ніколи while you *are painting*, and й уст не розтуляєте, а it is horribly dull standing мені тут стій і ще пока- on a platform and trying зуй приємну міну [пер. to look pleasant [Wilde, Р. Доценко, с. 21]. p. 22].

Зіставлення прикладів з оригінальних творів та їх перекладів ще раз підтверджує той факт, що втілюючи англійський текст у матерії української мови, автори передають не “букву”, а суть першотвору. У перекладах враховується співвідношення мовних засобів для вираження основної ідеї. Присудки в PrC *are singing, are hearing, are painting* виражають не стільки дію у її розвитку, скільки

стан, у якому перебуває підмет у певний момент. Для повного сприйняття змісту оригіналу (приклад 1) важливо не те, що соловей співає у певний момент. Акцент робиться на характеристиці співу, трепетному стані пташки, з яким порівнюються хвилювання дівчини, що співала у садку.

Необхідності досягнення найповнішої ідентичності із задумом оригіналу підпорядкований і переклад PrC прийменником з іменником у реченні 3. У цьому прикладі найважливіше, *що* одному персонажеві не дозволяє розтулити уста, а другого змушує показувати “присмну міну”.

5. PrC – минулий час доконаного виду

Трансформація PrC → мин. час док. виду може спричинитися різними психолінгвальними факторами, що домінують в конкретній ситуації у мовах оригіналу та перекладу.

1. – We're *bringing* back – Міс Моді, ми *принесли* your things, Miss Maudie, ваші речі, – сказав Джем. said Jem. – Шкода [1, с. 69].

– We are awfully sorry [6, р. 95].

2. – You are more like – Ти більше схожа на Atticus than your mother, he Аттікуса, ніж на свою said. маму. Крім того, ти вже

– You *are* also *growing* *вироста* із своїх штанців *out* of your pants a little [1, с. 75]. [6, р. 102].

З контексту цілком зрозуміло, що часова форма PrC у прикладі 1 вжита не для вираження процесу дії, що відбувається в момент мовлення про неї, чи протягом певного періоду в теперішньому. У даному випадку PrC передає напруженість моменту, емоційний стан дітей, що прагнуть виразити своє співчуття, підтримку. Автор оригіналу за допомогою граматичної категорії PrC акцентує увагу на моральному аспекті, на співпережитті, не вживаючи дієслів, які їх виражають: ми тут, ми принесли ваші речі і готові зробити для вас будь-яку іншу послугу. Не процес, а результат виражає PrC у прикладі 2, що підтверджується і словом “a little”.

6. PrC – минулий час недоконаного виду

Цей спосіб передачі PrC також становить інтерес, оскільки пов'язаний з кореляцією різномпоральних семантичних нюансів.

– I don't believe you know – Здається, ви ні слова a word of what you *are* не зрозуміли з того, *reading*, she said once що *читали*, – сказала when he had lost his place вона, коли він затнувся [7, р. 198]. [2, с. 143].

Відсутність рівноцінного для PrC еквівалента в українській мові часто ставить перекладача перед дилемою: зміст чи форма. У даному випадку переклад близький до оригіналу із збереженням семантики мовних одиниць звучав би

приблизно так: *ви ні слова не знаєте з того, що читаєте*. Така фраза, однак, за змістом виражала б думку: *ви постійно не можете / вам не вдається зрозуміти того, що читаєте, бо ви не готові до сприйняття такої інформації*, що суперечить задумові автора оригіналу, який має на увазі, що герой схвилюваний близькою присутністю дівчини і його емоційний стан не дозволяє йому думати про те, що він читає. Тому автор перекладу вдало використовує минулий час недоконаного виду, щоб виразити суть ситуації – юнак не може усвідомити щойно прочитаного через зрозумілу з контексту причину.

Цей приклад є одним із свідчень того, що носії кожної мови вибирають свої засоби для вираження тих чи інших дій, ознак, процесів, станів.

7. PrC – дієприслівник

Обставинні підрядні речення англійської мови, які починаються сполучниками since, when, while, as перекладаються українською мовою дієприслівниками або дієприслівниковими зворотами. Така реструктуризація не впливає на реалізацію змісту, в даному випадку на вираження семантики одночасності.

It is quite true, I never talk when I *am working*, and I never listen either, and it *must be dreadfully tedious* for my unfortunate sitters [9, р. 22].
Це щира правда – я ніколи не розмовляю сам, *працюючи*, і не слухаю, що кажуть інші, а це, мабуть, страшенно набридає моїм бідолашним натурникам [4, с. 21].

Вдале органічне поєднання лексичних, морфологічних, граматичних компонентів мови та способи їх організації в єдине синтаксичне ціле, згідно законів цільової мови та мови першотвору дають можливість для реалізації ідентичної семантики.

8. PrC – інші граматичні засоби та лексичні одиниці

Відсутність в українській мові абсолютного еквівалента для реалізації Continuous спонукає перекладачів до пошуку інших засобів вираження українською мовою процесуальності й експресивності, властивих цьому часовому аспекту. До граматичних засобів здатних певною мірою відтворити експресивно-емоційні конотації PrC, відносяться прислівники, що можуть особливо точно виразити психологічний стан персонажів у той чи інший момент/період часу.

1. He held me close. “Scout,” he said softly, “don't let Jem get you down. He is having a rough time these days. I heard you back there” [6, р. 300].
Він пригорнув мене до себе і сказав тихенько. – Не треба сердитися на Джема, Всевидько. Йому тепер нелегко. Я чув як він на тебе награвив [1, с. 237].

У даному випадку дослівний переклад спотворив би семантику речення. Навіть більш вільна інтерпретація змісту речення із збереженням відповідності граматичних категорій (*наприклад: Він переживає цими днями тяжкі часи*) призвела б до мовленнєвих огріхів. Отже, трансформація “дієслово в PrC + група додатка (*is having a rough time*) → прислівник (*нелегко*)” у даному випадку не лише доцільна і логічно виправдана, а й необхідна для вдалої інтерпретації змісту речення цільовою мовою.

В окремих випадках для кращої передачі задуму оригіналу в мові перекладу використовуються інші слова, близькі за значенням до лексичних одиниць, вжитих у першотворі.

2. My dear Dorian, it is quite true. I **am analysing** women at present, so I ought to know [9, p. 50].
Любий Доріане, це щира правда. Якраз тепер я **студіюю** жіноцтво, отож, мушу знати [4, с. 50].

3. “Baby,” said Calpurnia, “I just can’t help it if Mister Jem’s **growing up**” [6, p. 145].
– Дитино, – заспокоювала Келпурнія, – містер Джем **стає дорослим** і тут нічого не вдієш [1, с. 109].

4. – Go away, Harry,” cried the lad.
– Ідіть, Гаррі! – скрикнув юнак. – Мені треба побути на самоті. Безіле, ви теж залиште мене. Чи ж ви не бачите, що в мене **is breaking** [9, p. 85]?
серце **крається** [4, с. 84].

Приклади підтверджують, що завдяки введенню лексичних одиниць в український художній текст досягається ідентичність змісту і зберігається *часова відповідність* з оригіналом. Художньою знахідкою перекладача можна вважати фразу “студіюю жіноцтво” у прикладі 2 (справді, тут невдалим був би вираз “я аналізую жінок”). Декомпресія у прикладах 2, 3 сприяє відтворенню денотативного значення часової форми PrC та кращого вираження властивої цій формі емоційної конотації.

Використання фразеологічного звороту *серце крається* (приклад 4) дає перекладачеві можливість зберегти метафоричність виразу, щоб більш образно і експресивно передати емоційний стан героя засобами, властивими цільовій мові.

Передача темпорального ефекту, що створюється в англійській мові формою PrC, іншими граматичними засобами та лексичними одиницями особливо актуальна при перекладі фразеологічних одиниць, оскільки вона репрезентує два з трьох основних способів (за визначенням Р. Зорівчак [1, с. 155]) семантико-стилістичних функцій фразеологічної одиниці оригіналу: віднайдення у мові-рецепторі повних або часткових еквівалентів для фразеологічної одиниці оригіналу (у нашому випадку приклад 4) та дескриптивна перифраза (приклад 1).

Висновки. Отже, інша (порівняно з оригіналом) лексика вживається в українській мові безперечно не лише заради збереження ідентичного часового плану, а також для розширення смислових зв’язків і кращого вираження задуму першоджерела засобами, більш властивими цільовій мові, для повнішого відтворення мовою перекладу експресивно-емоційної конотації англійського художнього мовлення. Таким чином, у перекладах досягається як ідентичність з першотвором за змістом, так і природність звучання українською мовою.

Широкий діапазон засобів перекладу PrC українською мовою є, як показав аналіз, по-перше, результатом *об’єктивних відмінностей функціонування презентних часів у цих двох мовах*, по-друге, об’єктивною потребою вираження змісту всіма засобами української мови, по-третє, наслідком суб’єктивного тлумачення різних мовних ситуацій, а також творчим потенціалом, компетентністю та індивідуальністю перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зорівчак Р. *Реалія і переклад*. Львів: Львівський держ. ун-т, 1989. 216 с.
2. Лі Гарпер. *Убити пересмішника* / пер. М. Харенка. Київ: Дніпро, 1975. 272 с.
3. Лондон Дж. Мартін Іден / пер. М. Рябової. Київ: Дніпро, 1970. Т.6, С. 5–331.
4. Уайльд О. *Портрет Доріана Грея* / пер. Р. Доценка. Київ: Дніпро, 1968. 232 с.
5. Шекспір В. *Коріолан* / пер. Д. Павличка. Київ: Дніпро, 1986. Т.5, С. 527–641.
6. Lee H. *To kill a Mocking Bird*. Kiev: Dnipro Publishers, 1977. 344 p.
7. London J. *Martin Eden*. Kiev: Dnipro Publishers, 1954. 433 p.
8. Shakespeare W. *The Tragedy of Coriolanus* / *The Riverside Shakespeare*. Chicago, 1972. P. 1392–144.
9. Wilde O. *The Picture of Dorian Gray*. Kiev: Dnipro Publishers, 1978. 232 p.